

Projekt współfinansowany w
ramach programu Unii Europejskiej
„Erasmus+”

PRZEWODNIK PO PROJEKCIE

IMPETUS

TOC DLA EDUKACJI

I SZKOLNE MEDIACJE

OUTPUT 01

Materiały opracowane w ramach projektu
„IMPETUS-TOC”
sfinansowanego przez program „ERASMUS+”

Treść niniejszego przewodnika jest wynikiem międzynarodowego projektu IMPETUS-TOC “Innovative method to promote education for critical thinking and key competencies using system Theory of Constraints”. Projekt jest finansowany przy wsparciu Programu Erasmus+ Komisji Europejskiej (Kluczowe Działanie 2: Partnerstwa Strategiczne, projekt numer: 2019-1-PL01-KA201-065733).

Niniejsza publikacja przedstawia jedynie poglądy jej autora, KE nie ponosi żadnej odpowiedzialności za wykorzystanie zawartych w niej informacji.

Autorzy:

Polska: Maria Marcińczuk, Marta Piernikowska-Hewelt

Włochy: Antonella Cuntreri, Milena Manganello, Marinella Pitino

Litwa: Adele Baksiene, Daiva Ziogiene

Organizacje zaangażowane w przygotowanie tekstu przewodnika::

Polska: Niepubliczna Szkoła Podstawowa Lokomotywa

Włochy: ISTITUTO COMPRENSIVO BERLINGUER

Litwa: Anyksciu svietimo pagalbos tarnyba

Prawa autorskie: Materiał dostępny na licencji Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License, 2021.

Wydany w 2022

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	4
1. Ogólne założenia projektu	4
1.1. Główny cel	4
1.2. Prezentacja partnerów projektu	5
1.2.1. NSP Lokomotywa, Polska	5
1.2.2. Ośrodek Wsparcia Edukacyjnego Anykščių, Litwa	7
1.2.3. Zespół szkół Berlinguer”, Włochy	9
1.3. Prezentacja planowanych aktywności	10
1.4. Prezentacja materiałów	10
1.5. Oczekiwane rezultaty	11
2. Filozofia TOC dla Edukacji	12
2.1 Czym jest TOC	12
2.2. TOCfE – TOC dla edukacji	14
2.3. Opis narzędzi TOC	14
2.3.1. Gałązka logiczna	15
2.3.2. Chmurka konfliktu	17
2.3.3. Drzewko ambitnego celu	19
3. Wprowadzenie do Szkolnych Mediacji	21
4. Pierwszy etap wdrażania projektu	23
4.1. Budowanie zespołu	24
4.2. Szkolenie trenerskie	24
4.3. Wdrożenie metod w instytucjach partnerskich	26
5. Drugi etap wdrażania projektu	26
5.1. Drugie Szkolenie Trenerskie	27
5.2. Tworzenie Klubu Mediatora	28
5.3. Zaangażowanie rodziców – warsztaty	29
5.4. Tworzenie scenariuszy na podstawie podstawy programowej, działań wychowawczych i opracowanie bajek dla najmłodszych uczestników projektu	30
6. Ambitious Target Project z wykorzystaniem narzędzia TOC “drzewka ambitnego celu”	31
7. Podsumowanie projektu	35
7.1. Międzynarodowa Konferencja i dzielenie się doświadczeniem	36

Wprowadzenie

Projekt Impetus jest zbiorem działań edukacyjnych na rzecz szeroko rozumianej społeczności szkolnej, rodziców i osób zainteresowanych edukacją. Fundamentem projektu jest wykorzystanie idei TOC dla Edukacji oraz szkolnych mediacji rówieśniczych w odpowiedzi na wyzwania stawiane człowiekowi żyjącemu w XXI wieku. Projekt jest platformą, dla uczniów i nauczycieli oraz osób zaangażowanych w edukację, którzy mogą czerpać z niego w nabywaniu: umiejętności myślenia krytycznego, komunikacji oraz mediacji, rozwoju postaw przedsiębiorczych, a także wielu kompetencji wśród których wymienić można takie, jak: zarządzania czasem, praca w grupie, podejmowanie decyzji.

Bezpośrednimi beneficjentami projektu są uczniowie szkół podstawowych, czyli dzieci i młodzież w wieku 6-15 lat oraz nauczający ich nauczyciele. Ważną stroną w projekcie są rodzice. Wszystkie te grupy poznają filozofię i narzędzia TOC oraz są zaproszone do korzystania z nich w szkole podczas lekcji oraz dla celów osobistych. Nauczyciele, podczas szkoleń z certyfikowanymi trenerami TOC, poznają metodykę pracy tymi narzędziami, ich możliwości dla rozwoju ważnych cech myślenia krytycznego. Rodzice rozumieją rolę i zastosowanie narzędzi TOC podczas lekcji. Po przeszkoleniu wiedzą jak z nich skorzystać i jak wspierać swoje dzieci w korzystaniu z tych narzędzi. Rodzice są również zaproszeni do dzielenia się swoją wiedzą i aktywnego udziału w procesie edukacji swoich dzieci.

1. Ogólne założenia projektu

1.1. Główny cel

Projekt zakłada rozpowszechnienie narzędzi TOC, poprzez nauczenie korzystania z nich uczniów i nauczycieli oraz rodziców. Ma się przysłużyć do rozwoju kompetencji kluczowych XXI w., do których zaliczamy między innymi: naukę myślenia krytycznego i twórczego, komunikacji, współpracy, umiejętności wyznaczania i realizowania celów, dostrzegania relacji przyczynowo-skutkowej; dostrzeganie, nazywanie i rozwiązywanie problemów; wyznaczanie i stawianie sobie celów, dążenie do ich realizacji.

Następnie projekt zakłada rozwój umiejętności płynnej komunikacji i pokojowego rozwiązywania konfliktów dzięki wyposażeniu grupy uczniów w wiedzę dotyczącą mediacji i kompetencje mediatorów. W wyniku tych działań, w szkole może powstać forma grupy mediatorów zdolnych do podejmowania mediacji rówieśniczych. Czyli grupy uczniów

rozumiejących przyczyny konfliktów i wiedzących jak podejmować próbę skutecznej komunikacji, by doprowadzić skonfliktowane strony do rozumienia swojego zagniewania i podjęcia próby znalezienia rozwiązania dobrego dla wszystkich.

Kolejnym ważnym aspektem projektu jest zwrócenie uwagi na postawy proaktywne. Uczniowie, w założeniach projektu, podczas lekcji w szkole zdobywają umiejętności i wiedzę, które mają swoje zastosowanie w kształtowaniu ich jako ludzi rozumiejących rzeczywistość, uczących się komunikacji opartej na zrozumieniu swoich potrzeb i odróżnianiu ich od strategii (tu często nazywanych zachciankami), porozumiewających się w sposób niekrzywdzący siebie i innych. Funkcję kształtowania postaw proaktywnych odgrywa również część projektu dotycząca kształtowania wiedzy i postaw przedsiębiorczych.

Zaplanowana w projekcie wymiana międzynarodowa nauczycieli i uczniów oraz współpraca między krajami ma się przyczynić do tworzenia wiedzy, wymiany doświadczeń, otwartości, poszerzenia perspektywy widzenia otaczającego nas świata. Kontakty międzynarodowe pełnią również rolę motywacyjną, gdyż są atrakcyjną i ciekawą formą dzielenia się wiedzą i umiejętnościami. Otwierają na odrębność językową kulturową i światopoglądową, dają możliwość doświadczenia innego myślenia o edukacji i jej realizacji.

Do ważnych celów projektu należy również dzielenie się innowacyjnymi praktykami realizacji programu szkolnego. Dzielenie się wiedzą, wypracowanymi strategiami nauczania z wykorzystaniem narzędzi TOC, mediacji, przedsiębiorczości - ma to miejsce na wielu płaszczyznach. To jest: w formie szkoleń nauczycieli i rodziców w krajach partnerskich oraz w postaci pisemnej w formie scenariuszy lekcji i materiałów szkoleniowych. Informatorów dla nauczycieli i rodziców oraz poprzez konferencje.

1.2. Prezentacja partnerów projektu

Projekt angażuje trzy strony partnerów, tj. NSP Lokomotywa w Polsce, Istituto Comprensivo “Berlinguer” we Włoszech oraz Ośrodek Wsparcia Edukacyjnego Anykščiu - švietimo pagalbos tarnyba na Litwie.

1.2.1. NSP Lokomotywa, Polska

Niepubliczna Szkoła Podstawowa Lokomotywa to szkoła podstawowa w Sopocie, licząca około 300 uczniów i 50 pracowników, wraz z oddziałami przedszkolnymi. Szkoła dla dzieci

w wieku od 6 do 15 lat położona jest w pobliżu pięknego wybrzeża Bałtyku. Szkoła jest administrowana przez Stowarzyszenie Edukacyjne Lokomotywa.

Szkoła jest społecznością opartą na wartościach, współpracującą z rodzicami, aby rozwijać pełny potencjał każdego dziecka w bezpiecznym i opiekuńczym środowisku. Triada uczeń - nauczyciel - rodzic ma zasadnicze znaczenie w rozwoju cech osobowościowych jednostki. Jednym z fundamentów projektu edukacyjnego jest wszechstronna/holistyczna edukacja, która zakłada pracę w trzech głównych obszarach: akademickim, społecznym i ludzkim.

Szkoła promuje metody nauczania, które skupiają się na krytycznym myśleniu, autonomicznym osądzie i działaniu wraz z umiejętnością odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Niepubliczna Szkoła Podstawowa Lokomotywa dąży do zapewnienia funkcji i priorytetów edukacyjnych umożliwiających rozwój twórczej i odpowiedzialnej osobowości, pomagając każdemu uczniowi w rozwijaniu jego zdolności i umiejętności, umożliwiając mu ujawnienie wybranej aktywności naukowej, artystycznej, sportowej, prowadzenie działań prozdrowotnych oraz zapobieganie przestępczości, uzależnieniom i mobbingowi.

Uczniowie, już od pierwszego roku, uczestniczą w rozszerzonym programie nauczania języków obcych. Uczą się dwóch języków obcych: angielskiego i hiszpańskiego. Nauczyciele stosują różne alternatywne sposoby nauczania języków obcych, by wymienić tylko kilka: CLIL Content and Language Integrated Learning, Jogging with English. CLIL nie tylko poprawia umiejętności językowe i przedmiotowe, ale w ramach swojej specyfiki podnosi również kompetencje kluczowe.

Wszyscy uczniowie są zachęceni do udziału w różnorodnych działaniach, takich jak TOCfe, mediacje szkolne, konkursy literackie, informatyczne, matematyczne czy konkursy z języków narodowych i obcych; zawody sportowe i projekty międzynarodowe. Ponadto oferujemy koła plastyczne, językowe, historyczne, muzyczne, sportowe i naukowe.

Każdy uczeń objęty jest indywidualnym programem tutoring. Tutoring pozwala uczniom odkryć ich indywidualne talenty i ambitne cele życiowe, które prowadzą do rozwoju osobistego. Szkoła jest liderem TOC, Tutoring i mediacje, stosując te metody od kilku lat. Ma ona znaczący wpływ na poziom edukacji w szkole. Pomaga uczniom zwiększyć motywację, odkryć swoje mocne strony i pracować nad słabościami, a także kształtować indywidualną ścieżkę rozwoju.

Edukacja w szkole:

- Rozszerzony program językowy (angielski, hiszpański, polski)
- Rozszerzony program sportowy
- Religia i wartości
- Matematyka w działaniu
- TOC
- Mediacje
- **Tutoring**
- Zajęcia komputerowe od pierwszej klasy
- Zajęcia dodatkowe.
- Program Szkolnego Klubu Sportowego

1.2.2. Ośrodek Wsparcia Edukacyjnego Anykščių, Litwa

Ośrodek Wsparcia Edukacyjnego Anykščių jest instytucją, która oferuje nieformalną edukację dla osób dorosłych. Organizacja powstała w 2004, jest instytucją szkoleniową, która celuje w europejskie, narodowe i regionalne potrzeby uwzględniające edukację, kulturę, politykę i społeczne kierunki oraz potrzeby lokalnej społeczności.

Główne cele Ośrodka Wsparcia Edukacyjnego Anykščių, to:

- Organizacja szkoleń kwalifikacyjnych dla nauczycieli, członków instytucji edukacyjnych i innych społeczności;
- Inicjowanie aktywnego udziału w reformie edukacji;
- Zapewnienie metodologicznego i pedagogicznego wsparcia dla nauczycieli i szkół;
- Wsparcie nauczycieli, którzy pracują z uczniami ze specjalnymi potrzebami: zapewnienie informacji, konsultacji i rekomendacji.

Przestrzenie aktywności, to:

- Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli
- Nieformalna edukacja dorosłych
- Wsparcie uczniów, szkół i nauczycieli.

Organizacja kieruje się tworzeniem możliwości uczenia się przez całe życie dla nauczycieli i dorosłych aby być elastycznym i gotowym do zmian zachodzących w świecie.

Działania Ośrodka Wsparcia Edukacyjnego Anykščių obejmują badania potrzeb szkoleniowych pedagogów i specjalistów z innych dziedzin i projektowanie programów szkoleniowych; organizowanie kursów doszkalających, wykładów, warsztatów, konferencji i innych wydarzeń; dzielenie się dobrymi praktykami nauczycieli, którzy pracują kreatywnie jak również praktykami instytucji edukacyjnych; współpraca z edukacyjnymi instytucjami na Litwie i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się zawodowym rozwojem pedagogów i innych specjalistów; promowanie i wspieranie działań kulturalnych, organizowanie wystaw i prac pedagogów i innych dorosłych.

Ośrodek przeprowadza różnego rodzaju aktywności: seminaria, kursy, wystawy, projekty, edukacyjne wycieczki, skierowane do różnych grup: nauczycieli, nauczycieli przedszkolnych, pracowników społecznych, seniorów, osób z niepełnosprawnościami i do wszystkich zainteresowanych zdobywaniem nowych umiejętności.

Każdego roku ponad 2.000 uczestników bierze udział w działaniach i ponad 200 uczniów ze specjalnymi potrzebami jest zaopiekowanych przez pracowników Ośrodka Wsparcia Edukacji Anykščių. Ośrodek współpracuje ze wszystkimi instytucjami edukacyjnymi w regionie.

Ośrodek Wsparcia Edukacji Anykščių zapewnia wsparcie edukacyjne poprzez wprowadzanie programów dla nauczycieli, edukatorów, trenerów, rodziców i specjalistów, jak również dla organizacji i zarządzania oświatą, administracji, organizacji kursów dla dorosłych, młodzieży, wolontariuszy, uczniów i rodziców.

Ośrodek Wsparcia Edukacji Anykščių posiada wieloletnie i bogate doświadczenie w organizowaniu międzynarodowych warsztatów i prowadzeniu lokalnych jak i międzynarodowych projektów.

Ośrodek Wsparcia Edukacji Anykščių opiera się na kreatywnym nauczaniu, efektywnych metodach pracy i rozwoju oraz wdrażaniu innowacyjnych metod nauczania, a krytyczne myślenie widzi jako przewodni element.

Ośrodek prowadzi szkolenia w zakresie TOCfE (Theory of Constraints for Education) od 2015 roku. Organizacja prowadzi warsztaty dla nauczycieli, uczniów jak wdrażać TOCfE do codziennej szkolnej pracy. W 2016 roku Ośrodek Ośrodek Wsparcia Edukacji Anykščių

został oficjalnym przedstawicielem TOCfE na Litwie. Ośrodek publikuje również materiały dla szkół i nauczycieli.

Ośrodek organizuje szkolenia TOCfE dla wszystkich zainteresowanych tematem krytycznego myślenia, jak również jest ambasadorem programu wśród dyrektorów szkół na Litwie.

1.2.3. Zespół szkół Berlinguer”, Włochy

Zespół szkół Berlinguer” w Ragusie mieści się na południu Sycylii

- Jest szkołą publiczną składającą się z 7 budynków
- Szkoła dla dzieci: **4** (Wiek 3/6)
- Szkoła podstawowa: **2** (Wiek 6/10)
- Szkoła drugiego stopnia - I° Stopień: **1** (Wiek 10/13)
- **W zespole szkół pracuje 79 nauczycieli i 920 uczniów**
- Cele strategiczne w naszej szkole to: kształtowanie umiejętności językowych, matematyczno-logicznych i naukowych; rozwój umiejętności poprzez aktywne i demokratyczne obywatelstwo, zaangażowanie w edukację międzykulturową i pokój, szacunek dla różnic i odmienności oraz dialog między kulturami, wspieranie podejmowania odpowiedzialności i solidarności oraz dbałości o dobra wspólne, a także świadomości praw i obowiązków; rozwój umiejętności związanych z obywatelstwem cyfrowym; zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki, zapobieganie dyskryminacji i zastraszaniu; wzmacnianie edukacji włączającej i prawa do nauki. We wszystkich naszych klasach, nauczyciele rozwijają myślenie obliczeniowe poprzez kodowanie. Nasza szkoła odgrywa kluczową rolę w kontekście szkolenia nauczycieli, ewaluacji, monitorowania i oceny nauczania ,organizacji kursów i eksperymentalnych warsztatów. Stoimy na czele sieci szkół, do której należy połowa naszej prowincji.
- Naszym głównym celem było zawsze wspieranie nowych doświadczeń edukacyjnych w szkolnym systemie ze specjalnym uwzględnieniem lokalnego środowiska. Wykorzystujemy wszystkie możliwości, które mogą poszerzyć i wzmocnić najnowszy dorobek w dziedzinie edukacji i dydaktyki. Praca zespołowa i ciągłe doskonalenie zawodowe mające na celu poprawę jakości

nauczania oraz wyników uczniów w naszej szkole, są naszym znakiem rozpoznawczym od lat.

1.3. Prezentacja planowanych aktywności

Projekt zakłada szereg aktywności szkoleniowych z zakresu filozofii i narzędzi TOC. Szkolenia TOC obejmują edukację kadry instytucji partnerskich oraz rodziców. Do uczniów kierowane są lekcje z wykorzystaniem narzędzi TOC, rozwój w zakresie mediacji oraz przedsiębiorczości. Kształtowanie otwartości na nowe rozwiązania, wychodzenie poza ramy myślenia, twórczość, komunikacja. Projekt zakłada również upowszechnianie stosowanych metod, dzielenie się wiedzą poprzez materiały do wykorzystania w szkole i instytucjach edukacyjnych oraz prezentacje konferencyjne i warsztaty.

1. Szkolenia z narzędzi TOC dla nauczycieli w Polsce, w Litwie i na Sycylii.
2. Szkolenia dla rodziców uczniów.
3. Lekcje realizujące założenia programu nauczania dla danej grupy wiekowej z wykorzystaniem narzędzi TOC; lekcje dodatkowe. Zajęcia prowadzone zarówno stacjonarnie jak i online.
4. Zajęcia rozwijające umiejętności komunikacyjne i mediacyjne dla chętnych uczniów.
5. Zajęcia kształtujące postawy przedsiębiorcze, dla wybranej grupy uczniów. Z zaangażowaniem ekspertów spoza szkoły oraz współtworzone w grupach międzynarodowych.
6. Dzielenie się wiedzą miało miejsce podczas dwóch konferencji międzynarodowych TOC i konferencji w Gdyni, sierpień 2022.

1.4. Prezentacja materiałów

Jako efekt projektu, powstały liczne materiały w postaci pomocy edukacyjnych, skierowane do odrębnych grup, nauczycieli i edukatorów, rodziców oraz uczniów. Materiały można pobrać ze strony internetowej, która stanowi repozytorium projektu. Do materiałów zaliczamy:

1. Przewodnik wdrożeniowy dla szkół podstawowych po TOC i mediacjach.
2. Materiały szkoleniowe TOC dla nauczycieli z licznymi praktycznymi przykładami.
3. Scenariusze lekcji stacjonarnych oraz lekcji prowadzonych on-line. Są to scenariusze lekcji z wykorzystaniem narzędzi TOC.
4. Materiały warsztatowe dla rodziców z zakresu narzędzi krytycznego myślenia TOC.
5. Przewodnik dla uczniów do projektu z przedsiębiorczości “Ambitious Target Project”.
6. Bajki dla młodszych dzieci - do wprowadzania narzędzi TOC.

1.5. Oczekiwane rezultaty

W wyniku działań projektu powstaną materiały edukacyjne.

- **Zgodnie z celem 1.** Założenia TOC oraz trzy podstawowe narzędzia TOC zostaną wdrożone podczas lekcji szkolnych uczniów szkół podstawowych w wieku 6-15 lat. Uczniowie i nauczyciele instytucji partnerskich zostaną wyposażeni w rozumienie idei i umiejętności stosowania narzędzi TOC. Grupa uczniów zostanie wprowadzona w proces mediacji rówieśniczych, w wyniku czego uczniowie staną się mediatorami zdolnymi mediować w konfliktach rówieśniczych. W procesie będą się stopniowo usamodzielniać.
- **Zgodnie z celem 2.** Powstaną materiały metodyczne dla nauczycieli, uczniów oraz rodziców.
- **Zgodnie z celem 3.** Nauczyciele i uczniowie zostaną wyszkoleni przez certyfikowanych trenerów TOC, uzyskają certyfikaty i będą w stanie sami szkolić oraz korzystać z narzędzi TOC w edukacji pracując na modelowych materiałach, a z czasem rozwijając własne pomysły zajęć z zastosowaniem narzędzi TOC.

W instytucjach zaangażowanych w projekt nauczyciele będą uczestniczyć w długotrwałym przygotowaniu do pracy nowatorskimi metodami. Etap pierwszy, nauczyciele mają możliwość uczestniczenia w szkoleniach plus są zaproszeni do hospitacji lekcji prowadzonych z wykorzystaniem narzędzi TOC. Etap drugi - chętni nauczyciele współtworzą materiały - scenariusze zajęć pod okiem doświadczonego trenera, implementacja nowych materiałów podczas lekcji z nauczanego przedmiotu. Ewaluacja tych zajęć.

2. Filozofia TOC dla Edukacji

2.1 Czym jest TOC

Narzędzia TOC od lat stosowane w biznesie mogą mieć i dzięki gałęzi TOC dla Edukacji, mają zastosowanie w edukacji w wielu krajach na całym świecie.

TOC (j. ang. Theory of Constraints) tłumaczone w języku polskim jako Teoria Ograniczeń, jest to metoda proponująca stosowanie w edukacji trzech prostych narzędzi wspierających krytyczne myślenie. Zadaniem narzędzi TOC jest wskazanie ograniczeń czyli miejsc hamujących rozwój i wprowadzenie owocnej zmiany. Narzędzia te mają wiele zastosowań. Mogą być wykorzystywane do nauki, analizy i interpretacji, mogą też być stosowane przy wdrażaniu treści programu nauczania, pozyskiwania informacji, porządkowania wiedzy oraz strukturyzowania informacji. Dzięki użyciu narzędzi TOC możemy zobrazować i w prosty sposób pokazać złożone zależności analizowanego problemu.

Narzędzia TOC mogą być i są wykorzystywane przez nauczycieli wszystkich przedmiotów. W edukacji są stosowane już na poziomie przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej. Wprowadzane w pierwszych latach nauki, pozwalają od początku kształtować w uczniach nawyki rozwoju myślenia. TOC wspiera umiejętności myślenia wyższego rzędu, jakimi są (za Bloomem): analiza, synteza, wnioskowanie, zastosowanie, versus jedynie zapamiętywanie i rozumienie. Jednocześnie narzędzia TOC wspierają potencjał edukacyjny dzieci i dorosłych poprzez wzmocnienie aspektów uczenia się takich jak: praca grupowa, współpraca, wspólne ustalanie celów, przejmowanie przez uczniów odpowiedzialności za proces uczenia się. Wspierają autonomię ucznia, który potrafi logicznie argumentować swoje wypowiedzi, stosować wiedzę w nowych kontekstach, podejmować odpowiedzialne decyzje, wnioskować logicznie i popierać swoje stanowisko argumentami. Uczniowie, pracując tymi narzędziami, przejmują odpowiedzialność za proces uczenia się. Tworzą wiedzę, raczej niż uczą się jedynie przyswajając gotowe schematy i treści. TOC wspiera naukę rozróżniania faktów od przekonań i wiedzy potocznej. TOC uczy czytania między wierszami rozumianego tu jako krytycznego czytania informacji, czyli wydobywania z natłoku treści faktów i najważniejszych informacji.

Poza aspektem intelektualnym, praca tymi narzędziami wspiera rozwój emocjonalny oraz usprawnia kompetencje komunikacyjne ich użytkowników. TOC wspiera zarówno

intelektualny jak i emocjonalny rozwój ucznia. Przyczynia się do precyzyjnego wyrażania celów, jakie chcą osiągnąć uczniowie, nauczyciele oraz kierujący placówkami edukacyjnymi.

Narzędzia TOC przyczyniają się do pokojowego rozwiązywania **konfliktów** wewnętrznych jednostki oraz konfliktów zewnętrznych, które stanowią nieodłączną część życia szkolnego. Dzieci uczą się widzieć świat w całej jego wielobarwności i złożoności, z różnorodnymi dylematami, pragnieniami i dążeniami ludzkimi. Praca tymi narzędziami uczy znajdowania rozwiązań dobrych dla wszystkich, takich które nie są kompromisami, ale odpowiedzią na głębokie potrzeby. Są narzędziem przyczyniającym się do rozróżnienia zachcianek albo strategii od potrzeb, które wyznaczają działania człowieka.

Narzędzia te mają też funkcję wspierającą pamięć i utrwalanie materiału ze względu na prostą formę graficzną. Proste w swej graficznej strukturze jasno obrazują myśli i przyczyniają się do odtwarzania wiedzy stanowiąc jednocześnie graficzne odzwierciedlenie treści w taki sposób, by wspierać wizualizację myśli oraz zapamiętywanie nowej wiedzy.

Podsumowując, wykorzystywanie narzędzi TOC w szkole wspiera myślenie krytyczne i zapamiętywanie (gałązka), komunikację i psychoedukację (chmurka). Doskonale sprawdzają się na poszczególnych etapach w pracy projektem. Służą do wyznaczania celów, do diagnozy obecnego stanu wiedzy i rozpoznawania kierunku zainteresowań uczniów oraz w uzyskaniu porozumienia. Są narzędziami rozbudzającymi zaniepokojenie światem i człowiekiem.

Narzędzia TOC mają wspierać edukację w kierunku rozwoju poprzez jasne wyznaczanie i nazywanie celów. „Każdy rozwój jest zmianą, nie każda zmiana niesie za sobą rozwój.” Te słowa wypowiedział dr Eliyahu M. Goldratt, twórca i pomysłodawca Teorii Ograniczeń. Zgodnie z założeniami TOC, aby doszło do planowanego, trwałego wzrostu należy sobie odpowiedzieć na trzy pytania:

1. **Co** chcę zmienić?
2. **Na co** chcę zmiany? (jakiej zmiany oczekuję)
3. **Jak** spowodować założoną zmianę?

TOC działa w oparciu o głębokie wartości humanistyczne i opiera się na czterech podstawowych filarach, tj.

1. **Rzeczywistość jest prosta, każdy system ma wrodzoną prostotę.** Odbieranie rzeczywistości jako bardzo złożonego systemu powstrzymuje nas przed podejmowaniem wyzwań i rozwiązywaniem problemów.
2. **Każdy konflikt można rozwiązać.** Nie akceptujemy konfliktów takimi jakimi są.

3. **Każdy jest dobry.** Nie obwiniamy rzeczy lub ludzi. Wiara w dobre intencje ludzi ma doprowadzić do uzyskania rozwiązania konfliktów na zasadzie wygrana – wygrana.
4. **Nigdy nie mów „wiem”,** zakładanie że wiem wszystko lub że nie wiem nic powstrzymuje od dalszej pracy. Każdy system da się wzmocnić, ulepszyć, rozwinąć.

2.2. TOCfE – TOC dla edukacji

TOC jest narzędziem wykorzystywanym w biznesie, TOCfE (TOC dla Edukacji) jest odrębną gałęzią TOC i ma swoje zastosowanie w edukacji. Ta metoda wzmacnia przejście od nauczania frontального skoncentrowanego na nauczaniu i nauczycielu do nauczania skoncentrowanego na uczniu, uczeniu się i tworzeniu wiedzy. Ważnym aspektem stosowania TOC jest przekazywanie głosu dzieciom, aktywizowanie uczniów na lekcji. To uczniowie stają się odpowiedzialni za proces uczenia się. Celem pracy przy użyciu tych narzędzi jest nabywanie samodzielności w tworzeniu wiedzy, stawianiu hipotez, argumentowaniu swoich racji. Istotnym aspektem stosowania narzędzi TOC jest również to, że ich użycie nie wymaga poświęcenia dodatkowego czasu, a cała praca odbywa się na treściach zawartych w programie nauczania. Mogą być stosowane na wszystkich przedmiotach nauczania.

2.3. Opis narzędzi TOC

W metodzie TOC wyróżniamy trzy narzędzia, które nazywamy: gałązką logiczną, chmurką konfliktu oraz drzewkiem ambitnego celu. Wszystkie narzędzia TOC mają prostą formę graficzną są proste i praktyczne. Prosta forma graficzna umożliwia szerokie ich wykorzystanie. Każde z narzędzi ma swoje ściśle określone zastosowanie wewnątrz tego, co je wszystkie łączy, czyli wspierania uczniów w rozwoju wspomnianych wyżej aspektów myślenia krytycznego oraz autonomii w procesie uczenia się, pozyskiwania i przetwarzania informacji oraz pokonywania barier. Prosta forma narzędzi ma udostępnić ich stosowanie już najmłodszym nawet dzieciom, które jeszcze nie nabyły umiejętności posługiwania się pismem, poprzez kodowanie informacji w formie piktogramów. Młodszy uczniowie manipulują zdjęciami lub innymi formami obrazkowymi. W ich przypadku narzędzia TOC stosowane są do obrazowania opowiadania, historii, zdarzenia. Jednocześnie już w najmłodszych latach użyciu tych narzędzi towarzyszą wymagające, dopasowane do wieku problemy do rozwiązania. Starsi

używają narzędzi TOC do rozwiązywania bardziej skomplikowanych dylematów, wymagających zadań i podczas szukania odpowiedzi na trudne pytania. Stosują skomplikowane schematy oraz wielopłaszczyznowe łączenie narzędzi.

Technicznie, narzędzia TOC wykorzystywane są do wprowadzania nowych treści, pogłębiania wiedzy, utrwalenia materiału, budowania komunikacji. Narzędzia mediacyjne w rozwiązywaniu konfliktów, służą do nauki dostrzegania, nazywania i rozwiązywania konfliktów zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych. Dają możliwość ujrzenia konfliktu z obu stron oraz rozpoznawania potrzeb. Są narzędziem komunikacyjnym.

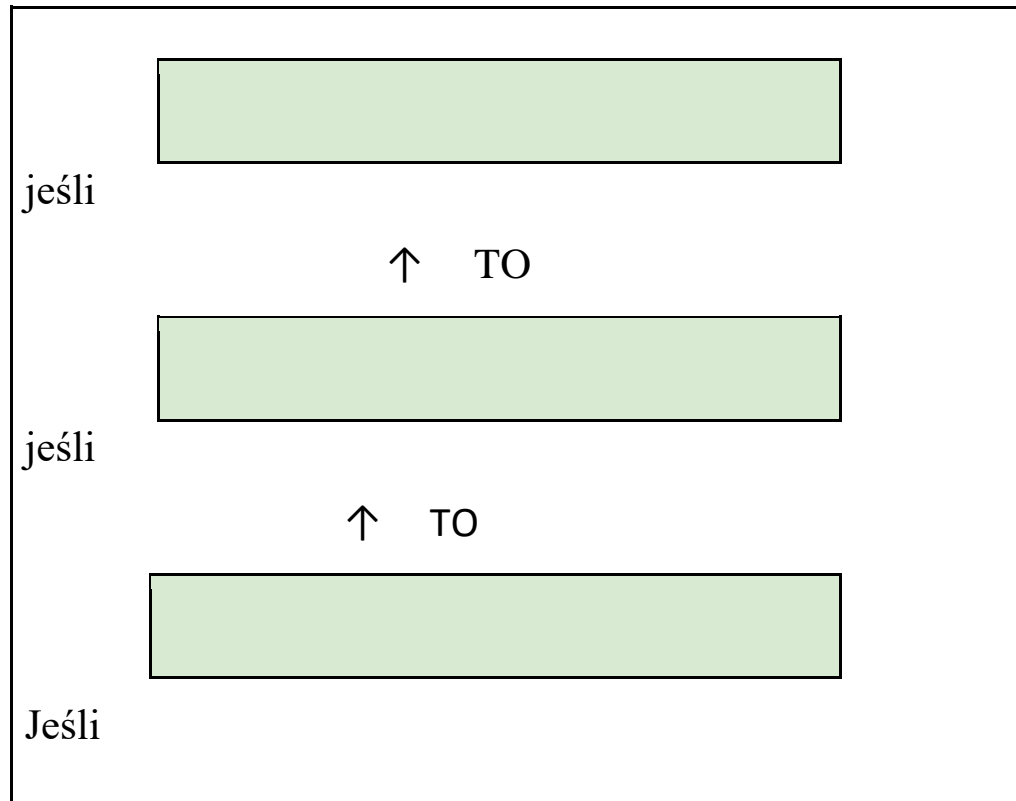
Sposobem na nauczenie się narzędzi TOC jest ich stosowanie.

Poniżej znajduje się skrótowy opis zastosowania każdego z narzędzi TOC.

2.3.1. Gałązka logiczna

- Jest formą analizy dostarczonego tekstu lub materiału.
- Zastosowanie gałązki umożliwia przetworzenie litego tekstu w gałąź, czyli strukturę opartą na związkach przyczyna-skutek zapisaną w formie zależności JEŚLI - TO.
- Celem gałązki jest nauka odróżniania faktów od opinii.
- Umożliwia i przyspiesza nabywanie samodzielności w procesie uczenia się.
- Ułatwia dostrzeganie połączeń informacji, które mogą się wydawać niezależne, niepowiązane.
- Pozwala dostrzegać skutki własnego zachowania czy decyzji.
- Uczy argumentacji wyborów (jeśli TO to TO, PONIEWAŻ ...).
- Uczy rozróżniać informacje podane w tekście od domysłów, treści zakorzenionych w wiedzy potocznej.
- Uczy czytać między wierszami.

Gałązka logiczna uczy logicznego przedstawiania wywodu. Językowo posługujemy się słowami pokazującymi zależność: JEŚLI - TO. Jeśli zajdzie dany warunek, to wywoła określony efekt. Poniższa rycina przedstawia graficzną prezentację PROSTEJ gałązki logicznej, którą pracujemy z najmłodszymi dziećmi. Warto zauważyć, że gałązki logiczne na wyższych etapach edukacji są/mogą być dużo bardziej skomplikowane. Bardzo często wzbogacone o warunek *i* (jeśli TO *i* TO → TO), oraz o uzasadnienie *bo*.

rys.1 GAŁĄZKA LOGICZNA

Gałązka ma swoje zastosowanie na wszystkich przedmiotach. Za jej pomocą możemy wyjaśniać zjawiska i fakty oraz zależności między ludźmi. Przykłady zastosowania gałązki na lekcjach przyrody:

1. Dlaczego liście zmieniają kolor
2. Dlaczego ptaki odlatują do ciepłych krajów
3. Jak powstaje węgiel

Gałązka jako narzędzie wychowawcze

Gałązka jest cennym narzędziem do wspierania uczniów, nauczycieli i rodziców w rozumieniu pewnych procesów wychowawczych. Pozwala rozumieć zachowania oraz decyzje jakie zapadają w klasie i szeroko rozumianym procesie wychowawczym, np. zmiana daty planowego oddawania prac domowych, zmiany bądź braku zmiany decyzji co do ostatecznej oceny ucznia, czy informowania lub zaniechania poinformowania rodziców/opiekunów o niepożądanych zachowaniach ucznia w klasie. Gałązka pokazuje, że każde zachowanie ma swoje źródło, że czasami możemy zupełnie nie przewidzieć powodów, dla których uczeń zachowuje się w określony sposób. Dzięki skorzystaniu z gałązki widzimy na piśmie konsekwencje, jakie mogą wynikać z naszego zachowania i być efektem naszej decyzji.

Poniżej umieszczone są przykłady do pracy wychowawczej z uczniami przy użyciu gałązki oraz przykłady do analizy zachowań dla rodziców i nauczycieli.

- Dla uczniów:
 - Jeśli nie ćwiczę na w-fie, to...
 - Jeśli rozmawiam na lekcji, to ...
 - Jeśli zaczepiam/kopię/szturczę/przeżywam, to ...
- Dla nauczycieli:
 - Jeśli nie powiem o trudnym zachowaniu ucznia jego rodzicom, to ...
 - Jeśli powiem o trudnym zachowaniu ucznia jego rodzicom, to
 - Jeśli jestem konsekwentny, to ...
- Dla rodziców
 - Jeśli skupiam się przede wszystkim na brakach i niedociągnięciach mojego dziecka, to ...
 - Jeśli pomagam odrabiać dziecku zadania domowe, to ...
 - Jeśli sprzątam za córkę pokój, to ...

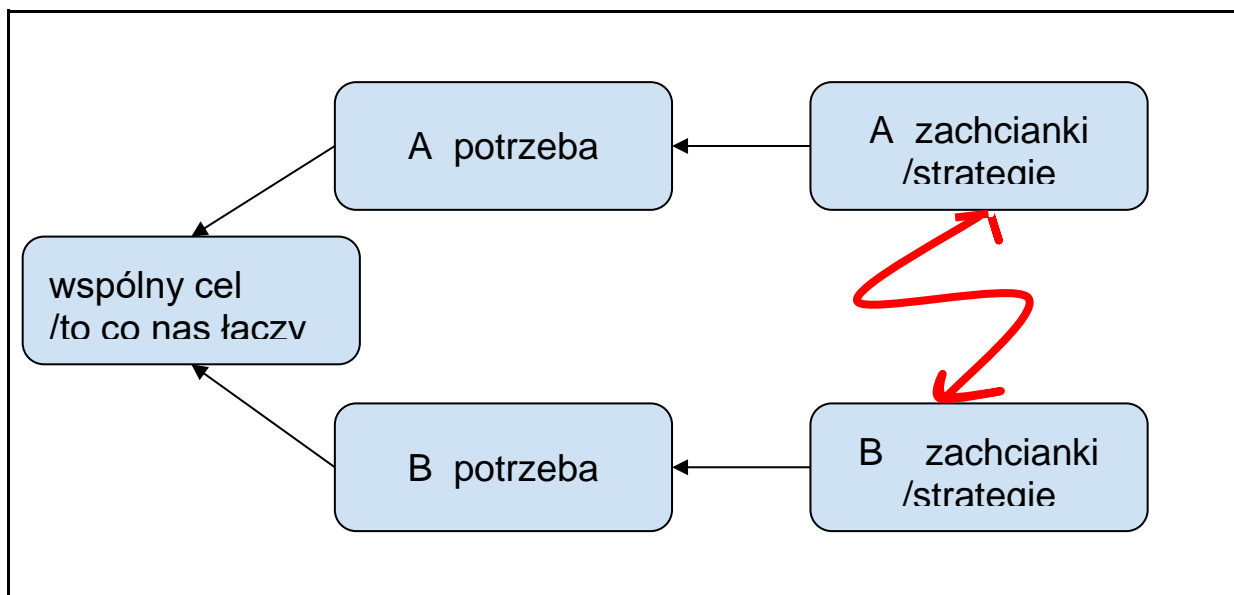
2.3.2. Chmurka konfliktu

- Celem chmurki jest poszukiwanie konfliktu, nazwanie go i zrozumienie.
- Chmurka pomaga w analizie przyczyn konfliktu poprzez nazwanie przeciwstawnych żądań, leżących u ich podstaw potrzeb oraz wspólnego celu, który pomimo różnic łączy strony konfliktu.
- Założeniem jakim kierujemy się w TOC jest szukanie rozwiązania na zasadzie wygrana-wygrana, nie zadowalamy się kompromisem.
- Dążymy do rozpoznania i zaspokajania potrzeb (lub świadomej decyzji o odsunięciu zaspokojenia danej potrzeby w czasie lub opłakania jej niezaspokojenia). Wszystkie potrzeby traktuje się jako równie ważne, dobre i godne zaspokojenia. Potrzeby obu stron są równie ważne.
- Chmura może stanowić wysokowartościowe narzędzie na lekcjach wychowawczych lub w mediacjach.
- Chmura stanowi narzędzie pomagające ocenić dotychczasowe rozwiązania oraz wspiera tworzenie nowych, własnych.

- Bazą do pracy chmurą mogą stanowić sytuacje rzeczywiste, konflikty doświadczane przez uczniów lub teksty źródłowe, historie, bajki, opowiadania, legendy.
- Graficzna reprezentacja chmury pokazuje, że jest konflikt - wyrażają to strzałki burzowego pioruna.

Graficzna prezentacja narzędzia TOC - chmurka konfliktu.

rys.2 CHMURKA KONFLIKTU

Chmurka ma swoje zastosowanie w poniżej opisanych mediacjach. Może być wykorzystywana do modelowania zachowań, może również stanowić wstęp do mediacji poprzez zobrazowanie sobie konfliktu wewnętrznego lub zewnętrznego. Rozrysowanie chmurki pomaga nazwać konflikt, uwidocznic potrzeby wspierające każdą ze stron konfliktu oraz pokazać, że obie strony konfliktu mają wspólny cel, który je łączy pomimo różnicy zdań.

Przykładowe konflikty, do których można zastosować narzędzie: chmurka konfliktu:

1. Aspekty wychowawcze, dylematy codzienne: odrabiać lekcje do późna - pójść spać o stałej porze; chodzić na treningi - spotykać się ze znajomymi;
2. Przykład z literatury: Mity Greckie, np. Dedal i Ikar, konflikt Ikara: lecieć zgodnie z nakazami ojca, próbować lecieć wyżej/niżej; lecieć - zostać na wyspie, ...
3. Przyroda, ekologia: budować nowe drogi - nie budować;
4. Ekonomia, sprawiedliwy handel, np. kupować po taniości - kupować drogie produkty, sprawdzone, że nie pracowały przy ich wytwarzaniu dzieci, a pracownicy zostali uczciwie wynagrodzeni;

5. Geografia, np. zdobywanie nowych lądów, np. wprowadzać swoją religię i kulturę - zachować lokalną; religia/etyka, np. podejmować ryzyko własnego życia czy zdrowia - ratować cudze zdrowie/życie
6. Historia, można tu pokazywać przy użyciu chmury złożone i proste dylematy wielkich władców, liderów, polityków, królów, cesarzy, itp, oraz konflikty zwykłych ludzi w bardzo różnych sytuacjach życiowych, np.
 - a. podzielić kraj na dzielnice - zachować duże silne państwo
 - b. rozpoczynać bitwę - szukać rozwiązań pokojowych
 - c. włączyć się do wojny - pozostać neutralnym
 - d. narzucać ludziom nowe prawa - pozwolić decydować samemu

2.3.3. Drzewko ambitnego celu

- Uczy myśleć celami i stawiać sobie cele, zwiększa efektywność działania,
- Celem drzewka ambitnego celu jest wsparcie w osiągnięciu stawianego sobie celu poprzez zdefiniowanie i zaplanowanie kolejnych strategii, by osiągnąć określony cel.
- Drzewko ambitnego celu składa się z kolejnych etapów działania, poczynając od identyfikacji potrzeby, stanu rzeczy, który należy zmienić.
- Procedura pracy tym narzędziem zakłada nazwanie przeszkód w osiągnięciu celu i zamienianie ich w cele pośrednie, każde uzmysłowić sobie ramy czasowe, potrzebne zasoby, możliwe środki i osoby stanowiące wsparcie oraz ustalić kolejność działania.
- Drzewko ambitnego celu uczy poszukiwania wielu rozwiązań do jednego pośredniego celu.
- Jest to narzędzie doskonale nadające się do pracy grupowej.

Ambitny cel		
Przeszkody	Cele pośrednie	Działania

rys.3 DRZEWKO AMBITNEGO CELU

Praca drzewkiem ambitnego celu składa się z następujących etapów działania:

1. Zidentyfikowanie i jasne zdefiniowanie celu.
2. Wypisanie listy przeszkód, które uniemożliwiają osiągnięcie ambitnego celu.
3. Zaproponowanie celów pośrednich, które wyłaniają się na bazie zauważonych i nazwanych przeszkód.
4. Usystematyzowanie celów pośrednich w koniecznej/wymaganej do realizacji kolejności
5. Zaplanowanie konkretnych działań w określonym czasie.

Przykłady do pracy narzędziem ATT - Drzewko Ambitnego Celu

1. Zdam egzamin z j. angielskiego na koniec 8 klasy na ocenę bardzo dobrą.
2. Dowiem się co to znaczy „postawa przedsiębiorcza” i jak ją rozwinąć.
3. Rozwinę swoje umiejętności przedsiębiorcze w zakresie planowania i sprzedaży.
4. Wymyślę jak zarobić w wakacje 200zł.
5. Chcę pojechać w góry w wakacje i zdobyć szczyt Świnica. Mój cel: zaplanuję wyjazd i tygodniowy pobyt w górach – Tatrach, ze zdobyciem szczytu Świnica.
6. Nie mam pieniędzy, aby wyjechać na wakacje. Moi rodzice będą pracowali, a ja przez 2 tygodnie aktywnie wypocznę. Mój cel: spędzą atrakcyjne dwa tygodnie w Trójmieście dysponując niewielkim budżetem.

3. Wprowadzenie do Szkolnych Mediacji

¹„Mediacje i inne podejścia do rozwiązywania konfliktów są także wprowadzane w szkolnictwie na poziomie podstawowym, średnim i wyższym. Niektóre przedsięwzięcia są nastawione na uczenie umiejętności zarządzania konfliktem poprzez włączenie tego tematu do ogólnego programu zajęć, podczas gdy inne koncentrują się na rozwinięciu realnie działających mediacji rówieśniczych”.²

Mediacje szkolne skierowane są na rozwiązywanie konfliktów w szkołach. Istnieje wiele różnych metod radzenia sobie z trudnymi sytuacjami w szkole proponowanych przez nauczycieli, pedagogów szkolnych i dyrektorów. Istnieje też sporo oczekiwań ze strony rodziców, dotyczących rozwiązywania konfliktów w szkole. W Polsce, dotychczas wiele wysiłków szkolnych koncentrowało się na szukaniu sprawców, winowajców, ustalaniu kto zawinił, a po ustaleniu winy, następowało określenie konsekwencji. W cały ten proces nauczyciel jest bardzo mocno zaangażowany i na nim spoczywa odpowiedzialność za rozwiązanie konfliktu. Nauczyciel ustala fakty, określa kto jest poszkodowany, kto jest winowajcą, i w wielu przypadkach bierze odpowiedzialność za ustalenie konsekwencji wydarzenia. Często uczniowie prezentują fakty w sposób, który kłóci się z wersją pozostałych osób zaangażowanych w konflikt, co utrudnia ustalenie wersji prawdziwej. Przez konsekwencje rozumiemy uwagi w dzienniku, wykluczenie z lekcji, wykluczenie z przywilejów uczniowskich, szkolnych wyjść, itp. Niestety w wielu sytuacjach takie rozwiązywanie konfliktów jest krótkotrwałe, koncentruje się na ukaraniu winowajcy. Uwaga nauczyciela jest przekierowana przede wszystkim na rozmowy z osobą, która jest sprawcą wydarzenia. Rozwiązywanie szkolnych konfliktów oparte na ustalaniu winy i konsekwencji za łamanie zasad, bardzo często pomija zadośćuczynienie osobie, która podczas konfliktu została poszkodowana, a koncentracja uwagi nauczyciela, który chce rozwiązać szkolny konflikt zwykle jest większa na winowajcy niż na poszkodowanym.

Kolejną konsekwencją wspomnianej wyżej strategii rozwiązywania konfliktów, jest zdejmowanie odpowiedzialności za konflikt z barków uczniów, zarówno dzieci jak i młodzieży. Sytuacja, w której nauczyciele przejmują kontrolę nad konfliktem sprawia, że uczniowie nie tylko zdejmują z siebie odpowiedzialność za przebieg sytuacji, w której się znajdują, ale

¹ Wprowadzenie do mediacji jest fragmentem pracy zaliczeniowej, Marta Piernikowska-Hewelt, *Możliwości zastosowania narzędzi myślowych TOC dla Edukacji w mediacji szkolnej*, praca nieopublikowana, Studia podyplomowe mediacje sądowe i pozasądowe, SW Ateneum, 2019 r.

² Moore Ch. W., „*Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów.*” Oficyna Wolters Kluwer Polska Sp. Z o.o., Warszawa 2009, s. 40

również w większości wypadków, mają niewielki wpływ na to w jaki sposób konflikt zostanie rozstrzygnięty. Ponadto, tracą niepowtarzalną okazję do tego, aby uczyć się jak sobie radzić w podobnej sytuacji, która może wydarzyć się w przyszłości. Uczniowie wchodzą w pewien schemat zrzucania odpowiedzialności, unikania konfrontowania się z trudną sytuacją czy z trudnymi emocjami, oczekują, że dorośli przejmą inicjatywę dotyczącą rozwiązywania ich osobistych problemów.

Następstwem, które opisywana strategia rozwiązywania szkolnych konfliktów za sobą niesie, jest również sytuacja, w której rodzice przyjmują taki sposób radzenia sobie z konfliktami i oczekują, że szkoła przejmie odpowiedzialność za trudną sytuację i ją rozwiąże. Co więcej, podobny styl bardzo często funkcjonuje w rozwiązywaniu sporów między rodzicami uczniów, czy między rodzicem a nauczycielem.

W jaki inny sposób radzić sobie z konfliktami szkolnymi, które są szkolną codziennością? Jednym ze sposobów radzenia sobie ze szkolnymi trudnościami są szkolne mediacje. Ruch promujący szkolne mediacje rozwijał się w Stanach Zjednoczonych od lat 60-tych. „Rozwiązywanie szkolnych konfliktów jest niezbędne w tworzeniu bezpiecznego i zdyscyplinowanego środowiska. Jest alternatywą dla systemu kar i nagród pozwala na zmianę podejścia nauczycieli do uczniów i zyskuje ich aprobatę oraz ich dobrą wolę.”³

Szkolne mediacje mogą mieć dwojaki charakter. W pierwszym przypadku mediatorem między skłóconymi stronami, uczniami jest nauczyciel, bądź dwóch nauczycieli. W drugim przypadku są to mediacje rówieśnicze, kiedy mediatorami zostają uczniowie, którzy mediują między innymi uczniami będącymi w sytuacji konfliktu. Mediacje szkolne mogą dotyczyć nie tylko uczniów, ale również dorosłych, którzy są zaangażowani w jakikolwiek sposób w szkolną przestrzeń tj. nauczycieli, rodziców, dyrektorów, pracowników administracji.

W trakcie mediacji szkolnych z uczniami, dzieci są zaproszone do wspólnego spotkania. Zasadnicza różnica wynikająca z wykorzystywania procesu mediacyjnego w szkole polega na przeniesieniu odpowiedzialności za rozwiązanie konfliktu na strony, które w konflikcie biorą udział. Po pierwsze aby wziąć udział w mediacjach, uczniowie muszą wyrazić chęć, żeby do tego procesu przystąpić. Uczniowie, mają okazję opowiedzieć nie tylko jak z ich perspektywy konflikt się rozwijał, ale jak się z tym czuli. Dobry mediator będzie prowadził mediację w taki sposób, aby strony miały szansę opowiedzieć o tym, jakie mają potrzeby. Podczas spotkania

³ Peace Mediation Foundation, *Uczeń w sytuacjach konfliktowych. Podręcznik dla wychowawców*. Biblioteka Centrum Arrupe, 2013, s.VIII

mediacyjnego, uczniowie nie tylko przedstawiają swój punkt widzenia, ale również mają okazję wysłuchać drugą stronę. Najtrudniejsze wydaje się stworzenie takiej przestrzeni, aby uczniowie się nawzajem wysłuchali. Wysłuchanie i bycie wysłuchanym to niezbędne elementy empatii. Z kolei rozwijanie u dzieci empatii jest ogromnie ważne dla budowania dobrych relacji między nimi i lepszej komunikacji. Kształtowanie umiejętności wczuwania się w sytuację drugiej strony to trudna umiejętność, niemal nieosiągalna w stanie wzburzenia emocjonalnego. Dzięki stosowaniu mediacji w szkole, uczniowie mają okazję ćwiczyć tę umiejętność od najmłodszych lat. Ponadto, uczniowie mają okazję wyrazić swoje potrzeby, nazwać je oraz usłyszeć potrzeby drugiej strony. Podczas mediacji punkt ciężkości koncentruje się wokół rozwiązania. Do szukania rozwiązania zaproszone są strony mediacji, w tym przypadku są to uczniowie, bez względu na ich wiek. Jeśli w mediacji uczestniczy nauczyciel jako mediator i uczniowie jako strony, to uczniowie są zaproszeni do tego, aby szukać takiego porozumienia, możliwych rozwiązań, które będzie satysfakcjonujące dla obu stron. O ile w sytuacjach rozwiązywania konfliktów przez nauczyciela, odpowiedzialność za konflikt w dużej mierze była zdejmowana z uczniów, o tyle w przypadku mediacji to uczniowie mają wpływ na przebieg konfliktu i to po ich stronie leży sposób w jaki ten konflikt rozwiążą, to oni ponoszą odpowiedzialność za konflikt. Ta zmiana w podejściu do sytuacji konfliktowych ma niebagatelną rolę w kształtowaniu świadomości młodych osób i ich umiejętności, które będą rozwijać przez całe życie. Mediacje szkolne to nie tylko sposób radzenia sobie z trudnymi szkolnymi sytuacjami, których jest bardzo dużo, które mogą mieć różny przebieg i zróżnicowany charakter, ale przede wszystkim, mediacje stwarzają przestrzeń do tego, żeby dzieci uczyły się rozwiązywania konfliktów, współpracy z innymi pomimo odmiennego zdania, czy innych poglądów. Udział w mediacjach, które są prowadzone z odpowiednią starannością i w zgodzie z wspomnianymi wcześniej zasadami bezstronności, neutralności, dobrowolności i poufności kształtują w dzieciach poczucie sprawczości, budują przekonanie, że są w stanie poradzić sobie z sytuacją konfliktową. Ponadto, kształtuje w dzieciach i młodzieży poczucie, że to sytuacja w której się znaleźli jest trudna i wymaga rozwiązania, i tam należy skoncentrować uwagę, natomiast pozwala unikać oskarżania i negatywnego oceniania innych osób, z którymi są w konflikcie.

4. Pierwszy etap wdrażania projektu

Proces wdrażania projektu można podzielić na kilka etapów. Przewodnik ma być pomocą dla facylitatorów we wprowadzaniu projektu w życie i zarządzanie zmianą. Opisany

przez nas proces wspierania szkół, ośrodka doskonalenia nauczycieli, dyrektorów i nauczycieli we wprowadzaniu kształcenia kompetencji kluczowych na zajęciach jako stałego elementu pracy w szkole został oparty na doświadczeniu konkretnych instytucji i osób z określonymi zasobami. Za każdym razem wdrażanie projektu wymaga krytycznego namysłu nad własnymi zasobami zespołu i instytucji i dostosowaniem go do możliwości i wymagań wspieranej grupy.

Wdrażanie projektu IMPETUS jest procesem, nie jest natomiast jednorazowym krokiem i konieczne jest nastawienie na pracę długoterminową.

4.1. Budowanie zespołu

Na tym etapie konieczne jest wyłonienie osób, które będą odpowiedzialne za wdrażanie zmiany w instytucjach partnerskich. W naturalny sposób koordynatorzy projektu podjęli się tego zadania, natomiast istotne jest, żeby zbudować na samym początku zespół, który będzie wspierał wdrażanie projektu.

Istotne jest, żeby osoby zaangażowane w zarządzanie projektem miały wcześniejsze doświadczenie we wdrażaniu nowych metod, programów szkoleniowych.

Wspólne ustalenie celów. Omówienie wspólnych działań, które należy podjąć aby osiągnąć wyznaczone cele. Wyznaczenie terminów działań. Ustalenie przybliżonych dat spotkań, które umożliwią efektywne przeprowadzenie szkoleń.

4.2. Szkolenie trenerskie

Sukces wdrożenia projektu IMPETUS opiera się między innymi na przeszkoleniu z metody TOC dla Edukacji, wszystkich uczestników projektu.

SZKOLENIE TRENEERSKIE

Każda instytucja zrekrutowała osoby, które chciały się podjąć szkolenia trenerskiego TOC dla Edukacji. Szkolenie dla uczestników z Włoch i Litwy było prowadzone w lutym 2019 na Sycylii. Szkolenie trwało 3 dni stacjonarnie, następnie, ze względu na pandemię odbywało się w kilku sesjach on-line. Szkolenie przeplatane było zadaniami domowymi, które umożliwiały uczestnikom pracę własną, a kolejne spotkania zaczynały się od pytań i wątpliwości związanych ze stosowaniem metody. Poniżej prezentujemy program szkolenia trenerskiego.

PROGRAM SZKOLENIA CZĘŚĆ 1.

1. Wprowadzenie
 - 1.1. Czy jest TOC
 - 1.2. O twórcy TOC
 - 1.3. Możliwe zastosowania TOC dla Edukacji, czemu nie tylko w szkole
 - 1.4. Rola myślenia krytycznego w edukacji
2. Zmiana
 - 2.1. Co zmienić?
 - 2.2. W co zmienić?
 - 2.3. Jak wprowadzić zmianę?
3. Logiczna gałązka
 - 3.1. Identyfikacja głównych faktów
 - 3.2. Integracja najważniejszych faktów
 - 3.3. Wyciąganie wniosków – czytanie między wierszami
 - 3.4. Praca grupowa i indywidualna
 - 3.5. Refleksja
 - 3.6. Ocena założeń i wniosków
 - 3.7. Zastosowanie w pracy z uczniami: na lekcjach, podejmowanie decyzji, zmiana zachowania.
 - 3.8. Tworzenie związków między tematem zajęć a motywowaniem ucznia (adekwatność, związek z życiem, kreatywne rozwiązywanie problemów)
 - 3.9. Zastosowanie- podejmowania decyzji przez uczniów
 - 3.10. Najczęściej popełniane błędy w tworzeniu logicznej gałązki
 - 3.11. Podsumowanie

PROGRAM SZKOLENIA CZĘŚĆ 2

1. Wprowadzenie
2. Chmurka do rozwiązywania konfliktów
 - 2.1. Określenie żądań w konflikcie
 - 2.2. Nazywanie potrzeb, które stoją za żądaniami

- 2.3. Sprawdzanie logiki założeń
- 2.4. Ewaluacja proponowanych rozwiązań
- 2.5. Tworzenie przydatności między celem lekcji a sytuacjami życiowymi wykorzystując „chmurkę do rozwiązywania konfliktów”.
- 2.6. Zastosowanie w codziennym życiu.
- 2.7. Praca grupowa i indywidualna.
- 2.8. Przykłady zajęć.
- 2.9. Chmurka jako narzędzie wspierające komunikację dzieci z niepełnosprawnością – przykłady.

4.3. Wdrożenie metod w instytucjach partnerskich

Przyszli trenerzy podczas szkoleń otrzymywali zadania, związane z wdrażaniem zmiany u siebie w instytucji. Jednym z elementów szkolenia z narzędzia TOC – drzewka ambitnego celu, było omówienie potencjalnych przeszkód związanych z wdrożeniem metod, również w kontekście pandemii, która w znaczącym stopniu utrudniła pracę nowymi narzędziami. Uczestnicy oprócz listy przeszkód, zastanawiali się i tworzyli cele pośrednie, a następnie listę działań, która była wsparciem w procesie osiągnięcia ambitnego celu. Uczestnicy szkolenia przygotowywali również swoje własne scenariusze do pracy z dziećmi, które były omawiane podczas kolejnych spotkań szkoleniowych i podczas indywidualnego kontaktu mailowego. Niektóre przykłady pracy, scenariusze zajęć udostępniane są w ramach podręcznika dla nauczyciela.

5. Drugi etap wdrażania projektu

Kolejnym etapem wdrażania projektu stanowi wprowadzenie mediacji rówieśniczych oraz stworzenie Szkolnych Klubów Mediacji. Ze względu na fakt, że projekt był wdrażany podczas pandemii, kiedy szkoły w Polsce i na Litwie były przez wiele miesięcy w trybie zdalnej edukacji, a szkoła we Włoszech często w trybie hybrydowym, projekt Szkolnych Klubów Mediatora był opóźniony. Wszelkie szkolenie mediacyjne ze względu na bardzo wymagające treści oraz konieczności prowadzenia wielu form warsztatowych, scenek mediacyjnych wymagają bezpośredniego kontaktu.

5.1. Drugie Szkolenie Trenerskie

Ze względu na pandemię, druga część szkolenia trenerskiego przebiegała w warunkach on-line. Do rozdziału załączona jest przykładowa prezentacja z jednego ze szkoleń on-line, które odbyły się w ramach spotkań.

PROGRAM SZKOLENIA CZĘŚĆ 3.

1. Wprowadzenie do narzędzia Drzewko Ambitnego Celu.
2. Określanie i definiowanie czym jest ambitny cel.
3. Określanie przeszkód, które uniemożliwiają osiągnięcie celu.
4. Czym są cele pośrednie.
5. Określanie działań.
6. Tworzenie schematu drzewka ambitnego celu.
7. Przykłady z lekcji.
8. Praca indywidualna i grupowa.

zdjęcie 1. Sesja szkoleniowa on-line. Na zdjęciu trenerka Marta Piernikowska-Hewelt z uczestniczkami ze szkoły partnerskiej z Włoch.

Podczas szkolenia on-line, prezentowane były również przykłady lekcji on-line. Gotowe scenariusze wraz z prezentacjami zostały dołączone do materiałów dla nauczycieli udostępnionych w ramach projektu IMPETUS-TOC.

SZKOLENIE Z MEDIACJI

Szkolenie z mediacji było prowadzone przez certyfikowanych mediatorów. Składało się z 3 elementów:

1. Budowanie środowiska szkolnego sprzyjającego rozwiązywaniu konfliktów
 - 1.1. Budowanie zespołu klasowego (Team-building w klasie)
 - 1.2. Zasady zgodnego współżycia
 - 1.3. Teoria i rodzaje konfliktów
 - 1.4. Interpretacji w konflikcie
 - 1.5. Zarządzanie złością
 - 1.6. Efektywne słuchanie
 - 1.7. Szkolne mediacje
2. Łączenie metody TOC podczas szkolnych mediacji
 - 2.1. Wykorzystanie „chmurki” do rozwiązywania szkolnych konfliktów
 - 2.2. „Gałązka” jako proces dochodzenia do konsekwencji własnych działań
3. Tworzenie Klubu Mediatora Szkolnego
 - 3.1. Dobór przyszłych szkolnych mediatorów
 - 3.2. Konstruowanie ankiety szkolnego zaufania
 - 3.3. Szkolenie z mediacji dla uczniów
 - 3.4. Scenki mediacyjne
 - 3.5. „Promowanie” szkolnych mediatorów wśród szkolnej społeczności
 - 3.6. Opiekun Klubu Mediatora Szkolnego – rola i zadania

5.2. Tworzenie Klubu Mediatora

IMPETUS promuje mediacje jako stały element rozwiązywania konfliktów w szkole, zarówno przez nauczycieli jak i przez uczniów. Szkolny Klub Mediatora zainicjowany przez „IMPETUS” jest innowacyjnym projektem, nie tylko ze względu na fakt, że szkolimy i zapraszamy uczniów, aby mediowali w szkolnych konfliktach, ale również dlatego, że poszerzamy mediacje o element TOC. Celem takich działań jest nabywanie przez uczniów

kompetencji komunikacyjnych i współpracy z różnymi osobami. Dodatkowo, nauczyciele mają możliwość poszerzenia swojego pedagogicznego warsztatu o nowe umiejętności.

Tworzenie Klubu Mediatora może przebiegać według stworzonego w projekcie IMPETUS schematu:

1. Dobór przyszłych szkolnych mediatorów – przeprowadzenie anonimowej ankiety szkolnego zaufania.
2. Spotkanie organizacyjne
 - 2.1.1. Stworzenie wspólnej umowy Klubu Mediatora, podpisanie jej przez członków.
 - 2.1.2. Warsztaty z mediacji
 - 2.1.3. Różnica między procesem sądowym a mediacjami.
 - 2.1.4. Zasady mediacji, tworzenie monologu mediatora.
 - 2.1.5. Plotka a fakty.
 - 2.1.6. Jak pytać podczas mediacji – rola zadawania pytań otwartych.
 - 2.1.7. Uważne słuchanie i parafrazowanie.
 - 2.1.8. „Być w czyichś butach” – empatia podczas mediacji.
 - 2.1.9. Rodzaje konfliktów.
 - 2.1.10. Scenariusz mediacji.
 - 2.1.11. Włączenie narzędzi TOC do mediacji – ćwiczenia.
 - 2.1.12. Odgrywanie scenek.
 - 2.1.13. Prezentacja Szkolnych Mediatorów szkolnej społeczności. Certyfikaty.
 - 2.1.14. Mediowanie rówieśnicze i opieka nauczycieli.
 - 2.1.15. Spotkania Szkolnych Mediatorów - omawianie trudności, sukcesów, dzielenie się doświadczeniami.
 - 2.1.16. Podsumowanie pracy.

5.3. Zaangażowanie rodziców – warsztaty

Wprowadzanie zmiany w szkole wymaga współdziałania wszystkich stron zainteresowanych, a więc nauczycieli, uczniów oraz rodziców. Ważne aby po szkoleniach trenerskich, nauczycielskich, pracy z uczniami nastąpiły warsztaty dla rodziców. Cel takich warsztatów, to:

1. Zapoznanie z metodami jakimi pracują uczniowie.

2. Włączenie rodziców w oddziaływania edukacyjne.
3. Promocja szkolnych działań.

Ze względu na zupełnie inny charakter spotkań z rodzicami, proponujemy następujące działania:

1. Zaproszenie na warsztaty podczas zebrań z rodzicami, na początku roku szkolnego.
2. I spotkanie warsztatowe – omówienie filozofii TOC, omówienie narzędzia „logiczna gałązka”, ćwiczenia- praca grupowa indywidualna.
3. II spotkanie warsztatowe – prezentacja narzędzia „chmurka do rozwiązywania konfliktów”, ćwiczenia – praca grupowa i indywidualna.
4. III spotkanie warsztatowe – prezentacja narzędzia „drzewko ambitnego celu”, ćwiczenia indywidualne.
5. Dystrybucja materiałów szkoleniowych wśród rodziców.

Proponujemy, żeby spotkania warsztatowe dla rodziców trwały 2 godziny.

Podczas realizacji projektu IMPETUS, ze względu na ilość chętnych rodziców, warsztaty odbywały się w kilku terminach i prowadzili je różni trenerzy.

Warsztaty szkoleniowe dla rodziców, to również okazja, aby nowi trenerzy doskonalili swoje umiejętności podczas szkoleń.

5.4. Tworzenie scenariuszy na podstawie podstawy programowej, działań wychowawczych i opracowanie bajek dla najmłodszych uczestników projektu

Po okresie szkoleń, w których brali uczestnicy projektu, zaczął się okres wdrażania nowej wiedzy do codziennej pracy i poszukiwanie ciekawych rozwiązań podczas lekcji.

Dzięki spotkaniom on-line uczestnicy mogli wymieniać się wiedzą i pomysłami. Okres pandemii stworzył przestrzeń i niejako wymusił konieczność tworzenia i opracowywania lekcji, które będą angażujące, ciekawe a jednocześnie będą przekazywały potrzebne treści w wersji wirtualnej. W związku z tym w ramach projektu powstały scenariusze zarówno do pracy w wersji stacjonarnej jak i scenariusze z gotowymi prezentacjami i materiałami do prowadzenia zajęć w wersji on-line. Materiały powstały w oparciu o podstawę programową szkoły podstawowej w Polsce, na Litwie i we Włoszech, znajdują się materiały zarówno dla uczniów

wczesnej edukacji, jak również scenariusze do prowadzenia lekcji przedmiotowych skierowanych do starszych uczniów.

Ponadto, celem naszego projektu było wdrożenie szkolnych mediacji wraz z elementami programu TOC, aby stworzyć atmosferę, która sprzyja rozwiązywaniu konfliktów, tworzeniu relacji opartych na szacunku, wzajemnym rozumieniu potrzeb. W związku z tym, powstały scenariusze zajęć, które przeprowadzaliśmy podczas spotkań wychowawczych, klubu mediatora, czy w sytuacjach konfliktowych. Niektóre z tych scenariuszy znalazła się w podręczniku dla nauczycieli ze scenariuszami, niektóre są omówione w materiałach szkoleniowych.

Aby zachęcić nauczycieli uczących najmłodsze dzieci do korzystania z narzędzi TOC i wskazać w jaki sposób można wykorzystać materiały dostępne, powstały bajki napisane specjalnie dla potrzeb projektu. Bajki zostały napisane w taki sposób, aby można na ich podstawie wprowadzić narzędzia myślowe TOC, logiczną gałązkę i chmurkę do rozwiązywania konfliktów.

6. Ambitious Target Project z wykorzystaniem narzędzia TOC “drzewka ambitnego celu”

W ramach projektu przeprowadziliśmy projekt z przedsiębiorczości, w którym brali udział uczniowie z Włoch, Litwy i Polski.

Koordynatorzy z Litwy i Polski wraz z uczniami podjęli decyzję, że wymyślą i opracują produkty, które sprzedadzą, a całkowity dochód przekażą na wsparcie osób poszkodowanych przez wojnę w Ukrainie. Koordynatorzy z Włoch wraz z uczniami podjęli decyzję, że opracują książkę z bajkami, którą wydadzą i подарują pozostałym uczniom w szkole. Projekt przebiegał w następujących etapach:

1. Ustalenie tematu.
2. Zaangażowanie ekspertów.
3. Praca z uczniami.

3.1. Szkolenie z drzewka ambitnego celu.

3.2. Praca nad własnym projektem metodą drzewka

4. Business plan - praca z ekspertami.
5. Podział pracy.
6. Współpraca z projektantami (projektantka biżuterii, autorzy książek, handcraft - autorzy).
7. Praca w grupach i podział zadań.
8. Produkcja produktów (breloków, książek, drobnego rzemiosła).
9. Opracowanie strategii marketingowej - tworzenie logo, nazwy, plakatów, ulotek, współpraca przy stronie fb.
10. Sprzedaż produktów na szkolnych kiermaszach, festynach, imprezach szkolnych.
11. Przekazanie środków na ustalone wcześniej cele.

zdjęcie 2. Uczennice SP LOKOMOTYWA przy pracy nad brelokami.

Business Week - inaczej niż planowany, zdarzenie przebiegło w formie on-line. Mimo wcześniejszych ustaleń, ze względu na covid-19. Przez trzy dni młodzież biorącą udział w projekcie miała sesje z ekspertami i ekspertkami na następujące tematy:

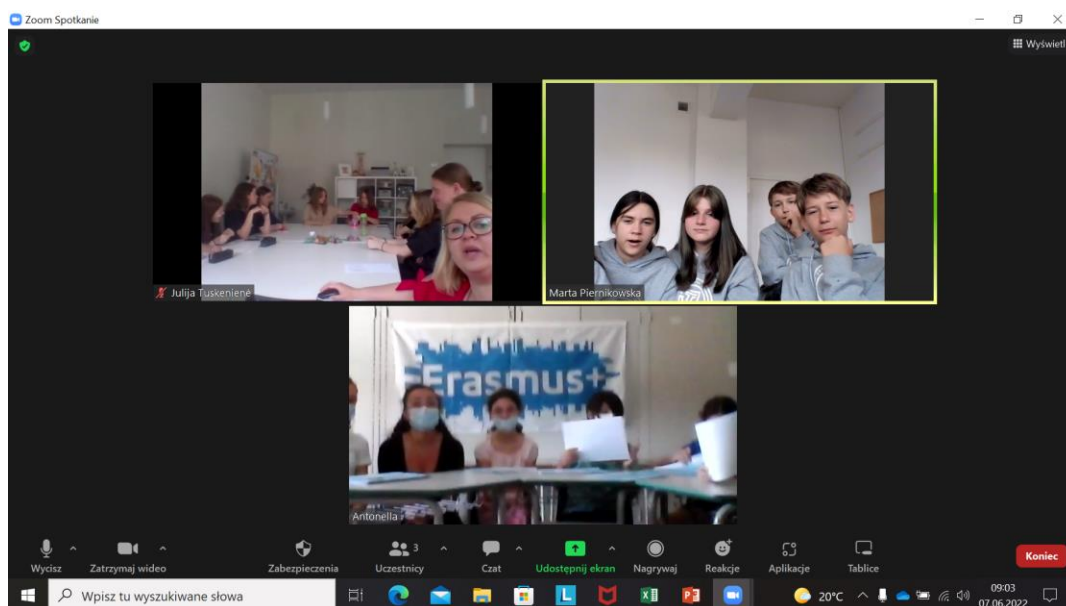
1. Marketing, budowanie strategii marketingowych.
2. Finansowanie zewnętrzne, możliwe źródła finansowania.
3. Psychologia biznesu - współpraca w projekcie.
4. Rynek globalny. O wpływie wojny i innych zdarzeń na rynek światowy.

5. O podejściu empatycznym w biznesie - Yumiko Yoshida, konsultantka biznesowa TOC w Japonii.

Oprócz wykładów uczniowie brali udział we wspólnych sesjach on-line podczas, których wymieniali się doświadczeniem. Prezentowali swoje produkty, opowiadali o całym procesie tworzenia breloków, przedmiotów z filcu, książek. Wszyscy mieli szansę na rozmowę, prezentację, rozwój umiejętności komunikacyjnych w zakresie języka angielskiego.

Business week zakończył się świętowaniem i spotkaniem on-line z prezydent fundacji “TOC dla Edukacji”, Kathy Suerken, która podsumowała dotychczasową współpracę, opowiedziała o edukacyjnych projektach młodzieży na całym świecie i wyczytała listę uczniów, którzy otrzymali certyfikaty.

zdjęcie 3. Dzielenie się wynikami swojej pracy. Na zdjęciu trzy grupy uczniów z instytucji partnerskich.

zdjęcie 4. Tort. Wspólne świętowanie.

zdjęcie 5. Grupa uczniów z certyfikatami oraz trenerki.

7. Podsumowanie projektu

Projekt IMPETUS jest bardzo dużym projektem, wymagającym nakładu i zaangażowania zespołu osób w szkole. Aby projekt mógł być przeprowadzony potrzeba zaangażowania:

1. Koordynatorów projektu - finansowego oraz merytorycznego. Między innymi: dbanie o kontakty z partnerami zagranicznymi, wymiana informacji, liczne ustalania organizacyjno koordynacyjne, m. innymi wyznaczanie dat szkoleń, realizacja kolejnych kroków projektu, wyznaczanie terminów spotkań i kolejnych kroków milowych.
2. Nauczycieli chętnych się rozwijać i modyfikować swój warsztat pracy poprzez wprowadzanie innowacji. Nauczycieli otwartych na pracę i realizację programu nauczania nowatorskimi metodami.
3. Nauczycieli chcących się szkolić i poświęcać swój dodatkowy czas na rozwój.
4. Nauczycieli lubiących dzielić się wiedzą, otwartych na szkolenia kadry szkolnej, dzielenia się nowymi umiejętnościami i narzędziami z rodzicami oraz nauczycielami z innych szkół.
5. Nauczycieli, którzy chcą rozwijać się i nabywać nowe kompetencje w zakresie nowych metod pracy, komunikacji, mediacji, rozwoju postaw przedsiębiorczych.
6. Zespołu osób zaangażowanych w tworzenie materiałów, tworzenie scenariuszy zajęć, opisywanie przeprowadzonych lekcji oraz tłumaczenie materiałów na j. angielski.
7. Zespołu osób, które zorganizują oraz wystąpią na konferencji celem podzielenia się wynikami swojej pracy.

Realizacja projektu IMPETUS przypadła na wyjątkowo trudny okres w dziejach Europy. Pierwszą ogromną przeszkodą w realizacji projektu był wybuch pandemii COVID 19, wywołanej patogenem SARS-Cov-2. Pandemia wiązała się z przymusową izolacją na wielu poziomach: kraj, miasto, szkoła, dom. Wprowadzono liczne obostrzenia, zakazy, zamknięcie granic, a nawet izolację w domach i okresowe zamknięcie szkół. Wprowadzone restrykcje mocno utrudniały kontakty między partnerami. Edukacja i komunikacja okresowo przeniesione zostały i ograniczone do przestrzeni wirtualnej. Pandemii towarzyszyła okresowo silnie obniżona kondycja zdrowotna nauczycieli oraz dzieci. Osłabione zdrowie, nowe wyzwania,

przenoszenie realizacji materiału w przestrzeń elektroniczną, na platformy zoom, oraz teams nie powstrzymały pracy projektu, ale ją przedłużyły i stawiały nowe wyzwania zaangażowanym w nie osobom.

24 lutego 2022 roku podczas pandemii, pod koniec wakacji zimowych w Polsce, wojska rosyjskie wkroczyły na Ukrainę. Polskę zaalała fala uchodźców z zaatakowanej Ukrainy oraz rozlał się ogromny niepokój w całej Europie. Partnerzy projektu nie byli w stanie swobodnie podróżować. Mocno ucierpiały na tym zaplanowane w projekcie kontakty między uczniami. Wspólna praca została zrealizowana w grupach i przeniesiona do przestrzeni internetowej. Zajęcia zostały zmodyfikowane na rzecz pracy w grupach międzynarodowych i dzielenia się wiedzą. Ze względu na ograniczenia możliwości długości pracy przed monitorem, konieczna była zmiana formuły zajęć. Nie powstrzymało to jednak realizacji projektu. Zaproszeni eksperci wystąpili z wykładami on-line. Uczniowie spotykali się w podgrupach w tej samej formule. Dobrze było obserwować radość uczniów z możliwości dzielenia się z innymi uczniami. Podziwiać ich umiejętności komunikacyjne, radość spotkania, chęć dzielenia się wiedzą, podejmowane próby zrozumienia drugiej strony i uznania dla ich pracy.

7.1. Międzynarodowa Konferencja i dzielenie się doświadczeniem

Na rozpoczęcie nowego roku 2022/23 Niepubliczna Szkoła Podstawowa Lokomotywa we współpracy z Centrum Nauki Experiment w Gdyni oraz z Gdyńskim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli zorganizowała konferencję, na którą zaproszeni zostali nauczyciele i edukatorzy. Konferencja miała charakter informacyjno-szkoleniowy, jak również praktyczny – dzięki zajęciom warsztatowym, które uzupełniły obrady plenarne. Jej celem było przedstawienie wyników oraz podzielenie się swoim doświadczeniem z udziału w europejskim projekcie Erasmus Plus, Impetus TOC.

Konferencję, która stanowiła ostatni etap trzyletniego projektu IMPETUS, rozpoczęli Jakub Gorski, dyrektor i współzałożyciel NSP Lokomotywa, oraz Kathy Suerken, prezydent TOCfE na świecie. Wśród prelegentów obok nauczycieli NSP Lokomotywa, znaleźli się również partnerzy projektowi z Litwy i Sycylii. Słuchacze mogli zapoznać się z narzędziami TOC, pogłębić swoją wiedzę i sprawdzić ją w praktyce. Podczas konferencji partnerzy projektu dzielili się wiedzą i dobrymi praktykami w zakresie wykorzystania w edukacji narzędzi służących do rozwijania myślenia i komunikacji oraz wspierających sprawczość uczniów. Ze względu na po-projektowy charakter konferencji wystąpienia stały się jednocześnie zachętą do

korzystania z wymian zagranicznych i udziału w projektach, zwłaszcza tych międzynarodowych, które pozwalają zapoznać się z rozwiązaniami wypracowanymi w instytucjach edukacyjnych zagranicą. Narzędzia TOC zostały omówione w odniesieniu do innych narzędzi wykorzystywanych w nauczaniu/uczeniu się oraz pracy wychowawczej. Warsztaty pokazywały natomiast, jak można w szkole łączyć rozwijanie kompetencji kluczowych 4K. Podczas konferencji nauczyciele szkół partnerskich zaprezentowali korzyści płynące z takiego połączenia. Opowiedzieli o swojej pracy dydaktycznej z wykorzystaniem TOC w powiązaniu z mediacjami szkolnymi, metodami rozwijającymi myślenie twórcze, komunikacją opartą na empatii czy też skoncentrowaną na potrzebach. Jak opowiadali uczestnicy projektu, ważnym jego elementem było wdrażanie w szkole narzędzi TOC do realizacji podstawy programowej oraz podczas zajęć dodatkowych. Chodziło o to, by uczniowie nabrali pewności i wprawy w korzystaniu z tych narzędzi, a przez to rozwijali samodzielność i sprawczość oraz widzieli swój potencjał i możliwości wpływu na otaczającą ich rzeczywistość.

Konferencja w Centrum Experiment była jednym z elementów propagowania narzędzi i działań wspierających nauczanie/uczenie się. Efektami swojej pracy trenerki i nauczycielki NSP Lokomotywa dzieliły się podczas dwóch konferencji międzynarodowych. Scenariusze zajęć oraz przewodniki dla rodziców, uczniów i nauczycieli oraz materiały edukacyjne będzie można pozyskać na stronie szkoły www.lokomotywa.edu.pl w zakładce IMPETUS.

Na powodzenie projektu miała wpływ cała społeczność szkolna. Kluczowa była rola koordynatorów, na barkach których spoczywał ogrom pracy i wielka odpowiedzialność. Sukces projektu jednak należy do wszystkich zaangażowanych, którzy jednocześnie są jego beneficjentami: dzieci, rodziców i nauczycieli wszystkich placówek partnerskich. Uczyliśmy się pracować, ale też wspólnie świętowaliśmy. Uczyliśmy się od siebie wzajemnie – czasem nauczycielami byli uczniowie, czasem rodzice, kiedy indziej same sytuacje. Tak się dzieje, kiedy się przesuwa rami i kiedy stwarza się okazje uczące, kiedy próbuje się wyjść z uczniami z ławek i sal szkolnych.

Filozofia TOC wspiera się na czterech filarach: wierze w dobroć ludzi, przekonaniu, że nikt nie posiada całej wiedzy, że zawsze warto dążyć do prostoty, a każdy konflikt można rozwiązać tak, by obie strony wyszły z niego zwycięsko. Staramy się stwarzać możliwości testowania wiarygodności tych twierdzeń i zachęcamy naszych uczniów do otwartości na to,

co nowe i inne, przekraczania swoich ograniczeń oraz podejmowania wysiłku poznawania siebie i świata. Swoją pracę oparliśmy na synergii – łączeniu talentów, umiejętności, zainteresowań i wiedzy całej społeczności szkolnej. Ekspertami byli nauczyciele, rodzice, ale też sami uczniowie. Owoce tego projektu widzimy już dziś, ale mamy też świadomość, że wiele z nich dopiero spokojnie dojrzeje w uczniach i w nas. Jesteśmy przekonani, że każde nowe działanie projektowe otwiera kolejne drzwi do rozwoju, którego nie da się zmierzyć, a który przynosi wiele dobrego.⁴

⁴ Rozdział 8 stanowi fragment artykułu M. Marcińczuk. Całość artykułu można znaleźć pod linkiem: [Rozwijanie kompetencji 4K z wykorzystaniem narzędzi TOC](#)